

איגרת אל הקורא (הקדמה למחזה 'המאהב ההולנדי')

קורא יקר, חביב, מתוק מדבש ומסוכר !
 (ודומתני שאף סופר עד כה לא שיבח אותך בתשבחות כאלה.) עליי להחליף עמך מילה או שתיים בטרם תמשיך בדרכך אל החיבור; אולם לא מתוך כוונה לבקש את סליחתך על שאני מסיטה, בפמפלט ריקני זה, את תשומת לבך מעיסוקיך, משום שאני מניחה שאין בידיך עיסוקים מרובים, ועל כן עליך להכיר תודה שאני מונעת ממך תעסוקה גרועה יותר, ואם אמנם יש לך תעסוקה טובה יותר, הרי אתה רשאי ללכת לך ולעסוק בענייניך; אולם אם תכלה את זמנך ברע, אנא האשם את עצמך בלבד; שהרי נהגתי בעניין באופן הוגן למדי, וסיפרתי לך בעמוד השער למה תוכל לצפות בפנים החיבור. אכן, לו הייתי נושאת ברמה את שלט "הנשמה בתהאלמוות", או "המסתורין האלוהי" או "מדיניות הכנסייה", ואז הייתי מביאה בפניך אַנְפְּרוּת או רְטָפוּשׁ¹ מהותי (מלים אשר אף שאינני שופטת מוצלחת בעניינך, מכיוון שאני חסרה ידע בשפות², בכל זאת יש לי סברה משונה כי עליהן להביע כלום ושום דבר), בלוויית סיפורי-חצות אפוקריפיים שלוקטו ממיטב הסופרים חסרי-החשיבות; לו רק הוכחתי על גבי מהדורת פוליו כי אפולוניוס³ היה נוכל שפל, או לו הצגתי בפניך שתיים או שלוש מן המשנות הגרועות ביותר שהועתקו מדבריו של אותו אדם

¹ הפירוש המילולי של המלים אינו חשוב במיוחד, בשל ההערה של בן בסוגריים בהמשך; עם זאת, לשם סיפוק הסקרנות, פירוש המלה "אַנְפְּרוּת" הוא "תשלום נזק, פיצוי בעד נזק" ופירוש המלה "רְטָפוּשׁ" הוא "משמן, שמן" (באנגלית המלים היו indiscrepibility, שפירושה incapability of dissolution, ו-spissitude, שפירושה grossness, thickness).

² כלומר יוונית ולטינית, שהיו מרכיב חשוב בחינוך הגבוה בתקופה – חינוך שנשים לרוב לא זכו לו.

³ אפולוניוס איש טיאנה, פילוסוף יווני נאופיתגוראי מהמאה הראשונה לסה"נ, שהפך אחרי מותו לדמות מיתית.

תקיף בדעתו ורע־מוג (אך רב חן וחוכמה), הדוקטור ממאלמסברי⁴ כשהן לא־מעוכלות, ולאחר שטופלו ביד גסה בידי כומר מטופש, מחוצף, בור ועדמצח ובלתי־מחונך, הרי שאכן הייתה זו אשמתי, במידה מספקת; אולם משום שכתבתי "קומדיה" בראש ספרי, תוכל לנחש במידה רבה של ודאות אילו מין שווי־פרוטה אתה צפוי למצוא בו, ולשקול בהתאם את זמנך ואת ממונך.

אולם אין להבין מדבריי שאני ממעיטה מערכם של המחזות, שהרי אין ספק ששמור להם מקום בקרב ספרים מהסוג האמצעי, או אף הטוב ביותר; וכבר שמעתי שרוב מה שמכונה "השכלה", אשר ניצל לרעה כמויות כאלה של דיו ונייר, ומעסיק דרך־קבע מספר כזה של נפשות בורות ואומללות למשך עשר או שתיים־עשרה או עשרים שנים באוניברסיטה (ואותם מסכנים סבורים כל אותה עת שהם עושים דבר־מה) – כגון מדע הלוגיקה וכיוצא בו, וכן מספר דברים אחרים (שלא אציין את שמותיהם מחשש שתיפולנה בהם שגיאות כתיב) – הריהו בגדר כלום ושום־דבר למול המחזה הירוד ביותר שאי פעם נכתב. שים לב, קורא יקר, שאינני קובעת כך אך ורק מתוך הידע שלי־עצמי: למיטב ידיעתי העניין בורר עד גמירא, ושני הצדדים נשמעו באופן הוגן, ואפילו כמה מהמתנגדים המחוכמים ביותר נחלו תבוסה רבתי בידי אותו טיעון. את חלקו אני יודעת על־פה, בשלמות שכוז עד שאם היה זה המקום המתאים לכך, דומתני שכמעט ויכולתי להבהיר אותו בעצמי; ואף שאינני ממעיטה מערכה של השירה, כך גם אינני מצדדת לגמרי בשיפוטם של אלה הסוברים שאין אף חוכמה בעולם הנעלה עליה. אכן, לעתים קרובות שמעתי (וקראתי) כמה מחויב העולם, מימים־ימימה, להיות אסיר־תודה לשירה על מרבית התחומים המכונים "מדע"; דבר אשר בשל חוסר־השכלה שלי אני בטוחה בו פחות מאשר אחרים אולי בטוחים; אולם שמעתי גם כמה אנשים חכמים שאמרו שחלק ניכר מן הידע השימושי שבעולם לא נמסר על דרך השיר, בעוד שמצד שני, השירה שימשה להפצתן של אמונות טפלות רבות כל כך, עד שכל המעלות שיש לה, או שניתן להאשים אותה בהן, לא יפצו על כך; משום שללא סיוע קסמיה הארורים של השירה, יצור חושב כאדם כלל לא היה מאמין בהן. גם אם יש בדבר אמת, אני־עצמי יכולה לאשר כי לא ניתן להאשים איש

⁴ הפילוסוף תומס הובס, שגישתו האנטי־דתית סכסכה אותו עם הכנסייה.

ממשורריו האנגליים – ופחות מכולם את המשוררים הדרמטיים (דומתני שכך מכנים אותם) – בהמרה גדולה מדי של דעתם או מנהגייהם של בני האדם, ובעניין זה אוכל לפנות אל הניסיון הכללי: כלום אין חסידיה השקדנים ביותר של אומנות הבמה גם החבורה הנואלת ושטופת-הזימה ביותר בעירנו? הרי אם, לרוע מזלך, תשוחח איתם במשך שנה שלמה, עדיין לא תמצא אף קורטוב של שכל בכל החוג הזה, אלא אם כן תכלול במנייך גם את אותו קומץ גסויות של נערלפידים⁵, המרוחות מריחה עבה של ניבוליפה שאינם בעתם והתרסה עזת-מצח בפני האלוהים ובפני כל דבר שיש בו רצינות; וכל זאת, תיפח רוחם, בשיעור כה נטול טעם או שיקול-דעת עד שלו היו מפזרים אותו בעיר פיזור שווה, היה בו כדי לקלקל מחצית ממסחרם של הרוקחים, בכך שהיה חוסך לאנשים המיושבים שבעירנו את מחירם של סמיהקאה. וכבר נאמר בחדות-לשון (אך אינני יודעת אם בחוכמה) בידי אותו דוקטור מלומד, זכרו לברכה, אשר אף שהוא-עצמו לא היה תומך גדול של האלוהות (כפי שתבין מהמשך הדברים) אף על פי כן נראה שנטה דרך-קבע לשכנע את האנשים מסוג זה (אם ניתן לי הפעם לכנותם בשם זה) בנחיצותה ובאמיתותה של דתנו; וכאשר נשאל מדוע הוא נמרץ כל כך לפעולה שכזו, ענה שזה משום שבורותם והפקרותם הבלתי-מחושבת הפכה אותם לבושה למקצוע האתיאיזם. באשר לחוכמתם ולתכנוניהם, מעולם לא נתקלתי בכאלה שהגיעו עד לדרגה שהיא מעבר להמצאת איזה אמצעי נכבד שסייע להם להפטר מרכושם (איזה מכשול שטני בפני חוכמותיהם וסגולותיהם!) במהירות רבה יותר מזו שידועה ליתר בנייהתמותה העלובים, או להלום בחצי תריסר חלונות נאים וחדשים בבוקר שאחרי לילה-הפקרות, בעוד שאותו בן-בליעל רפה-שכל ונטול-גינונים הפורש עליהם את חסותו⁶ גם את שנתו. אבל הבה לא אמשך בתיאור אופיים, משום שאותו מופת של בינה (על אף סחבותיו האקדמיות), איצ'ארד הדגול⁷, כבר עשה כך בצורה

⁵ בתקופה שלפני התקנת תאורת-רחוב בערים, נערים נושאי לפידים עבדו ברחובות לונדון כדי להאיר את הדרך בלילות.

⁶ כלומר הפטרון שלהם.

⁷ ג'ון איצ'ארד: סטיריקן בן המאה ה-17, כומר ותיאולוג אנגליקני (divine), שהיה ידוע בתיאורים הומוריסטיים של הכמרים בני זמנו (וגם כמה שכוונו אל תומס הובס הנזכר לעיל).

משביעת־רצון; ומי שינסה ליטול על עצמו להוסיף דבר־מה לעניינים שבהם דן הלה, הרי שלמען המוניטין שלרעצמו מוטב לו שלא יעשה דבר. ומלבד זאת, הנושא כבר נשחק עד דק בידי כל אותם חכמים־בלילה ריקניים של לונדון עירנו, ושל שתי עיניה הטחות־מראות של הממלכה⁸. ועל כן, אם לחזור לנושא שעליו דיברתי, יורשה לי לומר כי על פי דעתי, מספר גדל והולך של המחזות מן העת האחרונה לא עשו יותר לטובת שיפור המוסר או התבונה של בני האדם מאשר ההטפות התדירות, אשר בעידננו האחרון מטרידים אותנו בהן (ולמעשה, ללא כל ויכוח, הם גרמו פחות נזק); וכמו כן לא ניתן כלל לדמיין איזה מין פיתוי יצמח לו לאדם מהם; בטוחתני שאף מחזה מעולם לא נכתב מתוך תכנון שכזה. אם תשקול בשכלך את הטרגדיה, הרי תמצא שמיטב דמויותיה הן דגם שבלתי־סביר שאדם נבון ילך בעקבותיו: הרי לאותו "אביר המחזה", מעשים שמן־העולם־הזה לא ישביעו את רצון הדולציניאה שלו; אם אינו יכול לעשות את הירח הדום רגליו, הרי שלא יוכל להצליח בעיסוקיו, ואם יארע לו שייפגע כבודו, הרי שעליו, מבלי לשקול כלל טוב ורע, לעשות שמות בכל הפוגש בו בדרכו, ולשים עשרה בחורים נמרצים וגבוהים בכל כיס; ובאמת, אם לא יגיע עד לקרבת הגובה הזה, סבורתני שהטרגדיות אינן שוות ולו פרוטה; שהרי ודאי הוא שמחזות נועדו להפעיל את רגשות בני האדם, ולא את הבנתם, ורחוק עד אין קץ מחוכמה הוא אותו אדם שיהגה בינו לבין עצמו, ולו לרגע אחד, בנושאים מעין אלה. ובאשר לקומדיה, אף הדמויות הטובות ביותר שתפגוש בה אינן ראויות לחיקוי, משום שאף כי דף או שניים אחרי פתח־הדבר נאמר לך שאלו אנשים רבי תבונה, טובי מזג ובעלי תכונות משובחות, וכיוצא בכך, אף על פי כן, לולא הוסיפו הסופרים באדיבותם את שמותיהן של הדמויות לא היה ניתן לזהות אותן באמצעות אופיין; שכן יהא העניין אשר יהא, כבר קרה, כבזדון, במספר מחזות, שזכו להתקבל היטב בעת האחרונה, שאפילו אותם אנשים שנועדו להיות מבקריו המחוכמים של המחזה נתבררו בסופו של דבר כדמויות הפרוצות ביותר, או חסרות־הבינה ביותר, שבחבורה כולה. ברם השגיאה הזו אינה מצערת במיוחד, שכן למיטב הבנתי הקומדיה לא נועדה להיות טקס להמרת הדת

⁸ הכוונה לאוקספורד וקיימברידג' – באותה תקופה היה נפוץ התיאור של שתי האוניברסיטאות העתיקות והמבוססות הללו כ"עיניה של אנגליה".

או לחיזוק האמונה. קיצורו של דבר, סבורתני כי מחזה הוא התענוג הטוב ביותר לאנשים נבונים; אולם אני סבורה גם שאין שמץ בינה באותם האלה המשוחחים ברוב־טקס על כללי המחזה, כאילו מדובר באיזה עיסוק נשגב של חיי אנוש. משום שדעתי לגבי מחזות היא כזו, רכשתי השכלה רק במידה המספקת לכך שהמחזה שלפניך יהיה מבדר ככל הניתן – ואת השאלה אם הצלחתי בכך או לא תוכל אתה, קורא יקר, לשפוט במחיר השילינג שלך.⁹ אם אומר לך את מחשבותיי־שלי לגביו, לא תהיה לדבר משמעות רבה, שכן לו חשבתי עליו רעות, היה סמוך ובטוח שלא הייתי חושפת אותו לקהל; ואכן לא עשיתי כן בטרם התייעצתי עם בעלי מוניטין לשיפוט בעניינים כאלה, אשר נהגו כלפיו לכל הפחות באדיבות (אם לא בטוב־לב) במידה שהפיחה בי את האומץ להעז ולהעלותו על הבמה ועל הדפוס; ואף לא האמנתי לדבריהם כשלעצמם, אלא השתמשתי בנימוקיהם כדי לאשר את נימוקיי־שלי.

והנה באותו היום שבו המחזה שוחק לראשונה, הגיע אל רחבת התיאטרון¹⁰ שוטה שחצן ועלוב אחד – ארוך, נבזה, פלגמאטי¹¹, לבן ורע־מראה, לבוש תחפושת קצין, שזה־מקרוֹב הגיע מצרפת עטוי צעיף ונוצה¹² – מין חיה עלובה שאין לה דבר שיגונן עליה מבוז מוחלט מצד בני האדם אלא אותה מידת כבוד שאנו נותנים לעכברושים ולקרפדות, אשר אף אם אין אנחנו מתירים להם לחיות¹³, הרי שבהחשיבנו אותם לחלק מהבריאה שברא אלוהים, אנו נוהגים בהם בדרך־ארץ. מין יצור, קורא יקר

⁹ זה היה מחיר המחזה המודפס.

¹⁰ הכוונה לשטח במרכז התיאטרון, שבו הקהל הרחב צפה במחזות בעמידה.

¹¹ על פי תורת "ארבע הליחות" לתיאור מזג האדם, שהייתה מקובלת אז, אדם פלגמאטי מתאפייין במזג קר ואדיש.

¹² בן מציירת כאן דמות קומית של שוטה המנסה להעמיד פני אדם חשוב, מבלי לדעת שהלבוש והמנייריזמים שהוא מאמץ לעצמו מורידים מהערכה אליו ולא מעלים אותה. במקור הוא נקרא fop, מילה שבאותו הזמן משמעותה העיקרית הייתה פשוט "שוטה", אף שבמקרה הזה נראה שיש דמיון גם למשמעות המאוחרת יותר, של אדם העסוק יתר על המידה בדמותו החיצונית. האזכור של צרפת גם מצייר אותו כטיפוס לא־אנגלי (בן הייתה פטריוטית נאמנה לכתר).

¹³ בגרסא אחרת של הטקסט: אוהבים אותם.

– אולם בל אדבר עוד על דגיג¹⁴ שכזה. אם כן, היצור הזה, אספר לך, פתח את הדבר המשמש לו לפה, ונשמע ממנו קול שכזה, שבישר ליושבים סביבו כי צפוי להם מחזה נורא – ייקח אותו השד – משום שהוא של אישה. אינני בטוחה איך בדיוק אירע העניין, אולם אני סבורה שהוא הביא את הרעיון, בעודו חם, מפי אדם כלשהו שיש לו מוניטין של חוכמה מרושעת; שכן יצורים שבינתם היא בגודל שכזה אומרים ללא שמץ של דמיון את השיירים שהם מאספים מאנשים אחרים. בשום פנים ואופן לא הייתי מתווכחת עם מין כלי־שרת שכזה, אולם לו חשבתי שישנו אדם בעל סגולות סבירות, אשר אם יהרהר ביישוב־הדעת יוכל להבחין היטב בין ימינו לשמאלו, ולהבדיל במדויק בין המספר שתיים לבין שש־עשרה, ואף על פי כן הוא מחזיק בדעה קדומה מעין זו, הרי שהייתי מתאמצת מאמץ־מה להסביר לו את גודל טעותו. שהרי גם אם נניח לעת עתה לשאלה מדוע שנשים, לו חונכו באופן שווה לגברים, לא יוכלו להגיע לידע, בכל תחום שהוא, באותה מידה כמוהם – אומר רק את אותו הדבר שנגעתי בו בעבר, והוא שבמחזות אין מרחב רב לאותו הדבר שהוא יתרונם הגדול של הגברים על הנשים, הריהו ההשכלה; הרי אנו יודעים ידוע היטב שמחזותיו של שייקספיר האלמותי (אשר לא ניתן להאשים אותו בהשכלה רבה מזו שנופלת לרוב בחלקן של הנשים) הסבו יותר הנאה לעולם מאשר יצירותיו של בן ג'ונסון – אף שכדרך אגב נאמר שגם בנג'מין הלז לא היה אדמו"ר של ממש, שכן סופר לי שהשכלתו לא הייתה אלא עד כדי רמת בית הספר העיוני (מה שהספיק לו בשביל לגנוב מסאלוסטיוס המסכן את מיטב נאומיו)¹⁵. אכן, כבר נאמר שאלו שעשויים להעריך אותו הערצה יוקדת ביותר הם אלו שיש להם את אותו קמצוץ השכלה שהיה לו; וכבר ראיתי אדם, מחסידיו המחמירים של ג'ונסון, יושב וכובעו בחיקו, ואינו זז כמלוא נימה מאותה תנוחה זועפת למשך שלוש השעות של 'האלכימאי'; אשר באותו מחזה נהדר 'הארי הרביעי' (אשר יש לקוות שהוא רחוק מרחק־מה

¹⁴ כינוי לטיפש.

¹⁵ היסטוריון רומי, מקורב ליוליוס קיסר; מחזותיו הרומיים של ג'ונסון כוללים קטעים שתורגמו מלטינית, ביניהם מסאלוסטיוס. 'בית הספר העיוני' הוא Grammar school, בית ספר לנערים צעירים שהתמקד בלימודי לטינית ויוונית – דרגת השכלה נמוכה יותר מלימודים אוניברסיטאיים.

מן הפארסה)¹⁶ כמעט שהתפקע מעילו מרוב צחוק. אולם העמדת הפנים היוותה מאז ומעולם נתח גדול יותר הן ממעשיהם והן מדבריהם של בני האדם מזה שהיוו האמת ושיקול הדעת. על כל פנים, באשר למודרניים, אם נוציא מן הכלל את המשורר הלאומי שלנו¹⁷, שאין לחקותו, אעז ואומר שאינני יודעת על אף אחד מביניהם שכתבתו מגיעה לדרגה מעוררת-יראה עד כדי כך שאישה לא תוכל לקוות להגיע אל פסגותיה הנישאות ביותר. ובכל הנוגע לאותם חוקי האחריות העבשים שלהם, ואלוהים יודע מה עוד מלבדם, לו הייתה בהם משמעות כלשהי, ודאי שאישה תוכל לתפוש ולבצע אותם במידה מספקת; אם כי סבורתני שאותם אנשים המטרידים את מוחם בכל חוק שהוא בנוגע למחזות, מלבד הצורך לעשותם מהנים ולהימנע מלשון רעה, ייטיבו עשות אם יעסיקו את עצמם בחקר הדרך לשפר את הידע הזעום-מדי של בני האדם באותו משחק אנגלי ותיק המכונה לורנס¹⁸. ואם אכן הקומדיה נועדה לצייר תמונה של בני האדם בגיחוכם, תמהתני מדוע יש החושבים את העניין למלאכה מסובכת, כאשר מזומנות לנו דוגמאות מקוריות כגון אותו אדם שעליו אך זה סיפרתי לך. זאת, על כל פנים, אם הדמות אינה מדרדרת לכדי פארסה, והופכת לבידור ירוד מדי עבור אותם אלה הרגילים לחשוב.

קורא יקר, יש לי תלונה או שתיים לשטוח בפניך, וכך עשיתי. דע לך כי המחזה הזה נפגע אנושות מן המשחק, שהיה רחוק משלמות יותר מבכל אלה שקדמו לו, והדבר גרם לו נזק רב מכפי שהיה נגרם בכל סוג מחזה אחר; משום שהעלילה עמוסה (אף שאני חושבת שאינה סבוכה) ועל כן היא מצריכה תשומת-לב בלתי-פוסקת, ומכיוון שזו הופרעה בידי הרשלנות הבלתי-נסלחת של כמה מאילו ששיחקו על הבמה, יופיו של המחזה בהכרח נפגם. המאהב ההולנדי שלי אמר אך מעט ממה שהתכוונתי שיאמר, ובמקום זאת סיפק בוקי סריקי לרוב, אשר לא היו ידועים לי כלל עד אשר שמעתי אותם ממנו לראשונה; כזה היה מנהגו של זעיר-המוחין הזה מאז ומעולם, ואף שידעתי את הדבר בכל זאת נתתי לו את התפקיד,

¹⁶ הכוונה למחזה 'הנרי הרביעי', אחד ממחזותיו ההיסטוריים של שייקספיר ('האלכימאי' הוא קומדיה של בן ג'ונסון).

¹⁷ הכוונה לג'ון דריידן, משורר ומחזאי אנגלי בן התקופה.

¹⁸ בדיחה המבוססת על הניב האנגלי בן-הזמן to play at Lawrence – להתבטל, לא לעשות כלום. כלומר, מוטב לא לעשות כלום מאשר לעסוק בחוקי הדרמה.

משום שידעתי שהוא חביב על בעלי הפאות הקלות¹⁹ שבעיר. אכן, הוא מרט את עצביי עד כדי כך שכמעט באתי לידי כעס; אולם, קורא יקר, ודאי תזכור את אותו מכתם לטיני מעלה־אבק שעבר מיד ליד, כך אומרים, כבר כאלף שנה (ואיני יודעת עוד כמה זמן מעבר לכך), בזכות המתים²⁰. בכוונתי היה שבגדיו יהיו מגוחכים באופן בולט הרבה יותר, עניין שאם אי־פעם הייתה לו חשיבות כלשהי, הרי שזהו המקרה – משום שתמונות רבות בשלוש המערכות האחרונות נסמכו על יצירת הבלבול בין הקולונל לבין הוֹנְס, דבר שאמור היה להתרחש בשל הדמיון המצער בין בגדיהם²¹. עוד דבר אחרון: את אחרי־הדבר למחזה הבטיח לי אדם שאמר שייטיב לעשותה, אך הוא נכשל במה שהבטיח ומינה תחתיו אדם אחר, שעשה אותה כפי שאתה רואה לפניך; אך כדי לתת לך כמלוא שווי־הפרוטה שלך כללתי אותה כאן. פתח־הדבר אבד בנסיבות מצערות. ועתה, קורא יקר, הקלתי על מוחי מכל שהיה בדעתי להגיד, ועל כן, ללא מחמאות נוספות – אדיו.

(תרגמה מאנגלית והעירה: יעל בן־ישראל)

¹⁹ באותו הזמן כל הגברים בני המעמד הבינוני והגבוה נהגו לחבוש פאות; הפאות הקלות אפיינו את הגנדרנים האופנתיים.

²⁰ המכתם המדובר הוא *De mortuis nil nisi bonus*, "על המתים דבר אך טוב"; השחקן ששיחק את הדמות הוֹנְס (Haunce), אדוארד אנג'ל, נפטר כמה חודשים לאחר בכורת המחזה.

²¹ הקולונל אלונזו הוא אחת הדמויות הראשיות במחזה 'המאהב ההולנדי', והוא גורם לבלבול כשהוא מתלבש בבגדים מגוחכים כמו אלה של השוטה הוֹנְס.